

Mainuš, František

**Příspěvek k dějinám okupace Polska : (situační zprávy vládního
presidia z Inowroclavi)**

Sborník prací Filozofické fakulty brněnské univerzity. C, Řada historická.
1962, vol. 11, iss. C9, pp. [85]-108

Stable URL (handle): <https://hdl.handle.net/11222.digilib/101888>

Access Date: 24. 02. 2024

Version: 20220831

Terms of use: Digital Library of the Faculty of Arts, Masaryk University provides access to digitized documents strictly for personal use, unless otherwise specified.

FRANTISEK MAINUS

PŘÍSPĚVEK K DĚJINÁM OKUPACE POLSKA

(Situační zprávy vládního presidenta z Inowroclavi.)

Pronikavé oživení revanšismu a militarismu v západním Německu vážně znepokojuje milióny lidí na celém světě. Západoněmečtí revanšisté vedou prudké útoky proti socialistickým zemím a Sovětskému svazu. Československo a Polsko jsou terčem neustálého štvání západoněmeckého tisku, rozhlasu a televize. Revanšismus je jednou ze zbraní spolkové vlády, která ve svých přípravách k „novému“ tažení na Východ si cení a proto podporuje pikle revanšistů rozličným způsobem. Je obecně známou skutečností, že mezi revanšistickými mluvčími je většina těch, kteří v době nacistické Třetí říše působili na okupovaném území u nás, v Polsku a v Sovětském svazu, a tam se dopustili větších či menších zločinů. Ve státní správě Německé spolkové republiky jsou tisíce bývalých věrných služebníků a vyznavačů nacismu. Díky vědomé podpoře spolkové vlády nejenže nebyli za svou nacistickou minulost a zločiny v obsazených územích potrestáni, ale byla jim znovu svěřena výkonná moc a dána jim příležitost pokračovat v podstatě ve stejné činnosti jako za hitlerovského režimu. Valná většina těchto lidí jsou na první pohled seriózní úředníci často s akademickými tituly. Vykonnávají pečlivě své povolání dnes, jako v době druhé světové války. Vášnivě by protestovali, kdyby je někdo obvinil z účasti na zločinech spáchaných v Polsku, v Československu či jinde. Dokazovali by, že se nikdy žádného člověka v okupovaných oblastech ani nedotkli, vždyť pracovali nikoliv jako členové rozličných smrtících komand SS a SD, ale jako úředníci, vedoucí i podřízení, v úřadech žup, vládních presidentů, landrátů nebo jiných institucí nacistické říše. Věříme, že tento, jak zněl jeho titul „Herr Regierungs- či Schulrat“, se pravděpodobně neúčastnil osobně zvláštního řízení (Sonderbehandlung), ani sám nevyháněl polské sedláky a řemeslníky způsobem z jejich domovů. Tuto špinavou práci dělali se vši pravděpodobností jiní. Avšak pracovní úřadů a institucí v obsazených územích byly místy, odkud se formovaly a řídily okupační režimy, jejichž výsledkem byly hrůzy, jaké lidstvo dosud nepoznalo. Po těchto pečlivých úřednících, lépe řečeno po jejich činnosti, zůstali přece jen svědci, nade vše průkazní, jejichž věrohodnost nemohou neuznat ani ti, jejichž pravou tvář odhalují. Na sklonku války, když se nacistická říše hroutila, byly ničeny všechny kompromitující materiály. Avšak ani při sebelepší organizaci nebylo možno zničit všechno a tudíž se dostávají na světlo mnohé dokumenty, jež by mnozí dnes významní i méně významní činitelé v Německé spolkové republice viděli nejraději proměněny v prach zapomenutí.

Přístupme však k jádru našeho příspěvku, jež je s předchozími řádky úzce spjato. Historické bádání nad dějinami okupace u nás a zejména v Polsku do-

znalo v poslední době značného pokroku. Je nutno říci, že především polští historikové vynakládají veliké úsilí, aby osvětlili všechny stránky nacistické okupace své vlasti a odhalili zločinnou činnost okupantů i ukázali hrdinný boj polského lidu proti nim. Obdobně jako v jiných zemích, také v Polsku nacisté před útekem ničili archivní materiál, takže práce o některých úsecích okupace trpí nedostatkem pramenů. Ovšem stále se ještě objevují nové a nové materiály, jež pomáhají vrhnout světlo na některé dosud neznámé či málo známé skutečnosti. Také v našich archívech je poměrně bohatý materiál, vřící se tak či onak k dějinám okupace v Polsku. Mezi pozoruhodné dokumenty tohoto typu náleží situační zprávy z obvodu působnosti vládního presidenta v Inowroclawi.¹ Situační zprávy (Lageberichte) nacistických orgánů všech stupňů patří k materiálu prvořadého významu. To platí i o situačních zprávách inowroclawského vládního presidenta, jež jsou cenným pramenem pro poznání okupačního režimu v tzv. oblasti Warty.

Oblast vládního presidenta v Inowroclawi byla součástí župy zvané Warta (Wartehgau). Tato župa byla vytvořena v roce 1939 po porážce Polska a byla vtělena přímo do Říše. Sídlem říšského místodržícího (Reichstatthalter) byla Poznaň. Tato oblast měla celkovou rozlohu 43.905,19 km² a byla rozdělena do tří oblastí vládních presidentů se sídlem v Poznani, Lódži a Inowroclawi. Počet obyvatel v roce 1939 dostoupil téměř 5 miliónů.

Obvod vládního presidenta v Inowroclawi měl rozlohu 14.441,04 km² a v roce 1939 tam žilo asi 1.303.200 obyvatel. Jako v ostatních územích v Říši byl obvod vládního presidenta v Inowroclawi rozdělen dále na 15 landrátů.²

Situační zprávy vládního presidenta z Inowroclawi se nezachovaly z celého období okupace a je téměř jisté, že nebyly ani v celém tomto období zpracovávány. První zachovaná zpráva, kterou máme k dispozici v opavském státním archivu, je z 18. srpna 1940 a vztahuje se k červenci téhož roku. Pak následuje téměř souvislá řada měsíčních zpráv za rok 1940 a 1941. Za rok 1942 je dochována čtvrtletní zpráva za první tři měsíce (leden—březen). I když situační zprávy inowroclawského vládního presidenta zachycují období asi 20 měsíců nacistického panství v jedné části Polska, jsou přece jen cenným dokumentem pro poznání života v okupovaném polském území a zároveň podávají obraz o metodách okupační správy.³

Zajímavé jsou osudy situačních zpráv vládního presidenta v Inowroclawi, jež se nakonec dostaly do fondu bývalého úřadu vládního presidenta v Opavě. Na průvodním dopise k první zachované situační zprávě, datovaném 21. srpna 1940, píše vicepresident inowroclavský dr. W. Pickel dr. Schönbergovi, že mu posílá tuto zprávu, vypracovanou Schmidtem-Bergerem (byli to pravděpodobně vedoucí některých oddělení úřadu vládního presidenta). Zároveň navrhoval, aby si napříště vyměňovali situační zprávy. Dr. Schönberg byl v roce 1940 vicepresidentem úřadu vládního presidenta v Bydgoszce. V roce 1942 se s ním setkáváme jako s vicepresidentem úřadu vládního presidenta v Opavě. Situační zprávy mu byly posílány z Inowroclawi i do jeho opavského působistě. Podle průvodního dopisu z 8. dubna 1942 byla dr. Schönbergovi poslána situační zpráva podepsaná dr. Burkhartem osobně, nikoliv úřadu vládního presidenta v Opavě. Stalo se tak zřejmě proto, že mezi dr. Schönbergem a vedoucími činiteli úřadu vládního presidenta v Inowroclawi byly osobní a zřejmě přátelské styky. Dr. Schönberg si vzal při svém přeložení z Bydgoszce do Opavy inowroclavské situační zprávy s sebou na nové působistě a tam byly vmanipulo-

vány do spisů úřadu vládního presidenta. Sám, nebo některý ze spolupracovníků dr. Schönberga si dělal velice zajímavé poznámky na okraj situačních zpráv a komentoval některá rozhodnutí svých inowroclavských kolegů. Tyto poznámky jsou značně důležité a obsahují názory jednoho z vysokých úředníků nacistického státního aparátu, jenž působil nejen v okupované Polsku, ale také u nás. O dějinách okupace tzv. území Warty existuje již početná literatura, z níž se čtenář dovídá o mnoha otázkách okupačního režimu.⁴ Všimněme si situačních zpráv vládního presidenta v Inowroclavi, jež v mnohém doplňují pohled na některé stránky okupace. Nemůžeme se zabývat všemi úseky, jichž si situační zprávy všimají, ale zaměříme se aspoň k některým, zejména k těm, z nichž se dovídáme o postupu okupantů vůči polskému obyvatelstvu a o odporu porobených Poláků.

Nacistický okupační režim na polském území, jež bylo přivtěleno k Říši, stejně jako v Generálním gouvernementu, sledoval od počátku jeden hlavní cíl, totiž všemi způsoby potlačit polský živel a posílit němectví. K tomuto cíli špěla veškerá činnost nacistických úřadů a institucí. V roce 1939 bylo v obvodu vládního presidenta v Inowroclavi z celkového počtu 1 303 000 obyvatel 1 157 400 Poláků, 89 100 Němců a 54 100 Židů.⁵ Podle zprávy inowroclavského vládního presidenta z 20. října 1941 bylo na tomto území k 15. říjnu téhož roku z celkového počtu 1 156 348 obyvatel 830 245 Poláků, 188 124 Němců a 34 488 Židů. Jen za dobu od 15. března 1941 do 15. října téhož roku se zmenšil počet Poláků o více než 10 000, počet Židů byl menší o 4000, ale počet Němců se zvýšil v tomto období o 14 632.⁶

Posilování německého živlu na úkor polského obyvatelstva se dělo zejména násilným vystěhováním polských rodin. Na jejich místa byli usazováni Němci z pobaltských zemí a z Volyně. Přicházeli však také přistěhovalci z Říše, kteří se na rozdíl od baltických a volyňských Němců usazovali ve městech. Jak akce násilného vystěhování probíhala v obvodu vládního presidenta v Inowroclavi, přinášejí situační zprávy řadu příkladů. Např. za červenec roku 1940 bylo vystěhováno z jednotlivých landrátů toto množství polských rodin.⁷

Nieszawa	254	Inowroclav	100
Konin	109	Hnězdno	192
Kutno	94	Żnin	123
Szubin	29		

Úřad landráta v Gostyninu si však trpce stěžoval, že němečtí kolonisté našli statky po polských sedlácích opuštěné a téměř prázdné. Radil, aby se evakuace na určitou dobu zastavila, nemá-li být ohrožena sklizeň. Musí prý nastat částečné ukliďnění mezi Poláky, jinak hrozí nebezpečí, že polští zemědělci přestanou pracovat.⁸

Rozsáhlé evakuace vyvolávaly v řadách polského obyvatelstva, zvláště na vesnicích, nejistotu a nechuť obdělávat pozemky pro německé vetřelce. Na mnoha místech polští sedláci se nestarali o úrodu, což ovšem okupantům nebylo po chuti. V situační zprávě za srpen 1940 poukazoval inowroclavský vládní president, že se Poláci dověděli dosud nezjištěnou cestou termíny o dalších evakuacích.⁹ Věřili, že budou všichni vyhnáni. V některých obcích trávili sedláci i s rodinami celé noci v polích, aby nebyli zastiženi doma při příchodu jednotek provádějících evakuaci. V Mogilně se rozšířila zpráva, že tam zůstane jen osmina

polského obyvatelstva. Polští zemědělci se pokoušeli prodat aspoň část svého inventáře a obdobně tak činili i polští řemeslníci a obchodníci, a tak získat nějaké prostředky ještě před vyhnáním ze svého majetku. Nacistické funkcionáře tato forma obrany, měnící se v masovou akci, pochopitelně lekala a několikrát si na ni trpce stěžovali. Navrhovali, aby byly všude zavedeny noční hlídky složené z četnictva a z příslušníků nacistických stranických organizací, které by zabránily polským lidem prodávat a odnášet majetek, jež měl připadnout německým osídlencům. Přitom však bylo připomínáno, že tajný prodej inventáře polských statků a ostatního polského majetku je tak rozšířen, že se mu stěží učiní přítrž.¹⁰

Polští zemědělci byli hospodářsky ničeni rozličnými způsoby. Např. na podzim v roce 1940 jim byly zadrženy peníze, jež měli dostat za cukrovku, kterou prodali do cukrovarů. Vládní prezident v Inowroclavi souhlasil s tím, že polští zemědělci nemají dostat do rukou hotové peníze, avšak obával se, že bez peněz za cukrovku bude ohrožen chod mnoha polských hospodářství, což ovšem se nehodilo okupantům. Proto vládní prezident navrhoval, aby byly případy zadržení peněz pečlivě prozkoumány.¹¹

Největší starost však působila nacistickým úřadům nechuť polských zemědělců při obdělávání pozemků. Proto nacističtí funkcionáři, zvláště ze společnosti Ostland, použili lsti, aby podnítili polské sedláky k větší chuti při přípravě polí na jaře roku 1940. Slíbili totiž polským sedlákům, že smějí zůstat na svých statečích, jestliže budou řádně obdělávat své pozemky. Tento slib byl podle vládního presidenta v Inowroclavi nutný, nemělo-li dojít ke katastrofě v zemědělství. Avšak již po žních, jak oznamoval vládní prezident, poznali tito sedláci, že byli oklamáni, a že slib jim daný nebude dodržen v žádném případě. Připomínal dále, že bude třeba proto počítat s novými a ještě většími těžkostmi v době podzimních prací.¹²

Vyhánění polského obyvatelstva bylo prováděno nelidským způsobem bez ohledu na roční dobu. V průběhu několika hodin byly polské rodiny zbaveny svého majetku a střechy nad hlavou a byly hnány do táborů a odtud do Generálního gouvernementu, do Říše, či byly ponechány svému osudu v oblasti Warty. Mnozí vypuzení Poláci se tajně vraceli do svých měst a vesnic a nacistické orgány vyvíjely mnoho úsilí, aby tyto osoby byly potrestány a znovu vysídleny. Podle doznání vládního presidenta byli Poláci, kteří byli zbaveni evakuacemi svých domovů, největšími nepřáteli režimu a představovali nezáadoucí element.¹³

V zimě roku 1941 provedli okupanti v obvodu vládního presidenta v Inowroclavi další hromadné evakuace. Např. ve zprávě za únor 1941 oznamoval vládní prezident, že v landrátě Konin věděli Poláci o evakuaci dříve než četnictvo, které ji provádělo, takže byli připraveni s balíky, když evakuační oddíly pro ně přišly. V této zprávě se dále konstatuje, že je nutno počítat s další evakuací.¹⁴

Akce násilného vysídlování byla velmi rozsáhlá. Z obvodu vládního presidenta v Inowroclavi postihla okolo 165 000 Poláků.¹⁵ Ve zprávách vládního presidenta nejsou bohužel uváděna přesná čísla vysídlených pro jednotlivá údobí, mimo jediný případ uvedený výše. Údaje v těchto zprávách však poskytují obraz o nelidském a zločinném postupu okupantů, jimž se snažili zničit polský živel a na jeho místo nastěhovat Němce.

Evakuace nepostihovaly jen polské zemědělce, ale nacisté je prováděli i ve

městech. Tam byli jejich obětí především polští řemeslníci a obchodníci. Jak vyplývá ze zpráv vládního presidenta v Inowroclavi, byly přidělovány obchody a dílny Poláků taktéž německým přesídlencům z Pobaltí a z Volyně i přistěhovačům z Německa a místním Němcům. Avšak i tu měly nacistické úřady mnoho starostí. Přesídlenci přicházeli do nového prostředí na východě s touhou získat v co nejkratší době majetek a přitom neměli přílišné chuti pracovat. Němečtí osadníci, jimž byly dány statky po vypuzených Polácích, špatně hospodařili a ani se jim nechtělo těžce pracovat, takže výsledky jejich hospodaření vyvolávalo mnoho úvah landrátů, „Bauernführerů“ a jiných funkcionářů. Němečtí obchodníci a noví majitelé řemeslnických dílen neměli zpravidla potřebné znalosti a jejich prvním činem bylo prodat zásoby zboží a surovin, jež jim připadly po původních majitelích, a pak se o další chod obchodů a dílen příliš nestarali. Z mnoha zpráv i narázek vládního presidenta v Inowroclavi lze vidět, že se nacistickým úřadům příliš nedařil plán získat pro oblast na východě, tedy také pro oblast Warty, schopné osadníky, kteří by byli jádrem nového pokolení „dobyvatelů východu“. Už po stránce rasové, užijeme-li tohoto nacistického termínu a pohledu, jimž se řídily všechny nacistické instituce, nebyli noví usedlíci nijak zvláště cenným živlem. Např. úřad vládního presidenta v Inowroclavi trpce konstatoval, že při odvozech přesídlenců byla značná část z nich duševně méněcenných a tělesně byli velmi zanedbáni.¹⁶ Ani příchod z Říše nebyli velikým přínosem pro nacistické kolonizační plány. Přicházeli především lidé, kteří toužili rychle zbohatnout, nebo byli na východ přeloženi služebně. Většina však měla jedinou touhu, totiž v příhodnou dobu zase odejít. Mezi přesídlenci panovaly různé nálady, jež se projevovaly i v roce 1940 a 1941, tedy v letech největších válečných úspěchů Říše nedůvěrou v konečné vítězství. Pro smýšlení německých přesídlenců je charakteristický tento případ. Jeden Němec, přesídlenec, oznámil úřadům dva uprchlé polské zajatce, ale jeho sousedé a známí mu vytýkali jeho horlivost a upozorňovali jej, že válka ještě neskončila a není vyhrána. Lépe je prý nevydávat se v nebezpečí.¹⁷

Při čtení zpráv inowroclavského vládního presidenta je pozoruhodné, jak funkcionáři nacistických úřadů reagovali podrážděně na skutečnost, že někteří přesídlenci z Volyně a také pobaltští Němci se chovali k Polákům poněkud mírněji, než předepisoval oficiální kurs. Vyskytovaly se případy, že chodili do stejných hostinců jako Poláci a dokonce se s nimi bavili a někteří mluvili i polsky. To rozhořčovalo fanatické příslušníky nacistické strany, převážně funkcionáře úřadů a institucí, kteří zdůrazňovali, že je bezpodmínečně nutné konat nová a nová školení a vysvětlovací akce, aby nově přichodící Němci pochopili plně úlohu německých lidí na východě, to znamená, aby všemi způsoby ponížovali polské obyvatelstvo a aktivně se účastnili budování „nového pořádku“ v těchto okupovaných územích. Nechceme generalizovat, vycházejíce pouze z jednoho pramene, ale zdá se nám, že nacističtí činitelé v obvodu vládního presidenta v Inowroclavi byli zklamáni výsledky osídlovací politiky. Podařilo se jim sice vypudit brutálním způsobem desítky tisíc Poláků, ale jejich soukmenovci, přesídlenci a přistěhovači a ani místní Němci se zdaleka nepodobali oněm, v chorobných hlavách nacistických ideologů vybájeným nadlidem, kteří měli nahradit „nižší“ slovanskou rasu.

Nacistické úřady byly nuceny překonávat velké potíže také při uskutečňování dalších způsobů, jimiž měl být podlomen polský živel a oblast Warty připravena pro německou kolonizaci. Jedním z těchto prostředků byla nucená práce v Říši.

Tisíce Poláků bylo tam nahnáno také z obvodu vládního presidenta v Inowroclavi. Jejich počet byl asi 55 000.¹⁶ Deportace polských lidí do německých zbrojovek a do zemědělství byla také zde provázena všemi průvodními jevy, s nimiž se setkáváme v nacistickém otrokářském systému, především v Polsku a na dočasně obsazeném území SSSR. Lidé byli za asistence policie nahnáni do vlaků a odvezeni bez ohledu na své rodiny či dokonce zdraví. I ve zprávách vládního presidenta v Inowroclavi se projevuje jistá nelibost nad tím, že se často nedbá při plnění kvot polských pracovních sil pro Říši na místní potřeby, takže se počítával nedostatek pracovníků zejména v zemědělství. Nezřídka byli odvezeni všichni dělníci z velkostatků, což ovšem mělo za následek stížnost majitelů a především společnosti Ostland. Poměry Poláků pracujících v Říši byly velmi těžké. Brzy se začaly množit případy, že polští lidé utkali z Německa a přicházeli tajně domů. Někteří zase jezdili na dovolenou, zejména na svátky, a již se nevraceli nebo si dovolenou prodlužovali a odjížděli s mnohatýdenním zpožděním. Úřady landrátů, vládního presidenta, policejní orgány i gestapo proti těmto lidem přísně zakročovaly, ale marně. Úřad vládního presidenta v Inowroclavi psal rozhořčeně, že se diví, proč jsou v Říši dávána Polákům povolení na cestu domů a žádal, aby v tomto směru byla učiněna rychlá náprava. Stěžoval si také na chování polských dělníků, kteří přijížděli z Říše. Byli prý sebevědomí, měli dostatek peněz a zpravidla přijížděli v nových šatech. Vedli prý rozkladné řeči mezi polským obyvatelstvem.¹⁹ Nezdá se nám, že by polští lidé deportovaní do Říše měli nadbytek peněz, jak se snaží dokázat úřad vládního presidenta. Vždyť proč by si týž úřad stěžoval, že rozpočty obcí a měst jsou přetíženy podporami, jež jsou nuceny poskytovat rodinným příslušníkům Poláků na pracích v Německu a taktéž příslušníkům rodin polských válečných zajatců, kteří vesměs pracovali již jako civilní dělníci.²⁰ Není pochyb, že polský dělník v Německu by nenechal svou rodinu, své rodiče na milost a nemilost dobročinnosti německých bürgermeistrů, kdyby jim mohl poslat peníze, jež mu měly štědře plynout z práce v německých zbrojovkách. Tisíce polských rodin zůstalo bez prostředků, když jejich živitelé dřeli v nacistickém Německu za bídnou stravu a několik marek mzdy, ať už jako pracovníci v továrnách, nebo zemědělství dělníci. To byl výsledek nacistického otrokářského systému.

Okupační režim v oblasti Warty, jak ukazují hromadné evakuace a deportace do Říše, měl od počátku jediný cíl, totiž oslabit a zničit polský živel. Nacisté se však dopouštěli dalších zločinů. Tisíce hromadných hrobů otevřených po osvobození zůstávají strašnou obžalobou nacistické hrůzovlády. Také zprávy vládního presidenta v Inowroclavi přinášejí doklady o hromadných represáliích na polském obyvatelstvu. Vládní prezident ve své zprávě z 8. července 1941 zdůrazňuje hlavní úkol pořádkové policie, četnictva a Gestapa, totiž boj proti Polákům, jestliže by jakkoliv porušili nacistická nařízení. Jakým způsobem byl tento boj veden, ukazuje případ z téže zprávy. 10. června 1941 byl Polák zabít v jedné obci v landráte Gostynin vrchní strážmistr Eller. Na místě činu byl nalezen balíček s asi 500 kusy střeliva a jízdní kolo. Údajný pachatel byl zastřelen při kladení odporu. Odvetou za tento čin bylo zatčeno 200 Poláků. Z nich bylo 20 veřejně zastřeleno a 120 posláno do koncentračního tábora.²¹ Tato strašná represivní akce nebyla výjimkou ani v obvodu vládního presidenta v Inowroclavi, jak ukazují další případy. Okupanti prováděli v různých místech veřejné popravy Poláků, aby zastrašili polské obyvatelstvo. Na náměstí v Kutné byli v červenci roku 1941 popraveni mezi jinými také 3 Poláci pověšením. Byli

odsouzení k trestu smrti stanným soudem. Zpráva vládního presidenta konstatuje, že tyto popravky byly přijímány v řadách polského obyvatelstva odmítavě. Poláci považovali popravené za mučedníky, kteří zemřeli za svou vlast.²² Nacistické orgány se pokoušely roznítit mezi polským obyvatelstvem antisemitismus a proto svalovaly vinu za domnělé přestupky hospodářského charakteru na Židy. Přistupovaly taktéž k teroristickým veřejným popravám Židů. V červenci 1941 byl ve Włocławku veřejně pověšen Žid, prý za provinění proti válečnému hospodářství. Úřad vládního presidenta neopomenul připomenout, že takové popravky nevzbuzují mezi polským obyvatelstvem takový odpor, jako popravky Poláků.²³

Krutý a krvavý teror, který byl každodenním projevem nacistického režimu v oblasti Warty, stejně jako na ostatních polských územích, vyžádal si tisíce obětí. Další tisíce polských vlastenců byly uvrženy do gestapáckých mučiren a koncentračních táborů. V obvodě vládního presidenta v Inowroclavi stalo se obětí masových exekucí v průběhu okupace na 5500 Poláků a dalších asi 4000 byly odvlečeny do koncentračních táborů.²⁴ Mnoho z nich tam zahynulo. Bylo mezi nimi mnoho aktivních bojovníků proti okupantům. Ukáží ještě níže, jak se polské obyvatelstvo v obvodu vládního presidenta v Inowroclavi bránilo nacistické despotii.

Okupačním orgánům však nestačily ani masové popravky, evakuace a deportace na nucené práce. Podlamovali, lépe řečeno chtěli podlomit polský živel již od samého kořene. Nacističtí úředníci a různí poradci produmali mnoho hodin nad problémem populace polského obyvatelstva. Zdálo se jim, že populace je přes všechna tvrdá opatření v zásobování, bytové otázce a přes to, že tisíce polských mladých mužů bylo v zajetí a na nucených pracích, příliš vysoká. Proto říšský místodržící v oblasti Warty Greiser vydal 10. září 1941 příkaz, podle něhož se směli Poláci ženit až po dovršení 28. roku a polské ženy se vdávat až po 25. roce věku.²⁵ Okupanti se domnívali, že zákazem sňatků v letech, v nichž podle populačních statistik mají manželé nejčastěji děti, dosáhnou podstatného úbytku nově narozených polských dětí. Avšak nepočítali s obecným odporem polského obyvatelstva. Zprávy inowroclavského vládního presidenta jsou plny nářků, že polské ženy, nemožou se vdávat a mít manželské děti, mají děti nemanželské. Tím se ovšem úbytek Poláků nijak nezmenšoval. Nacisté považovali tuto odhodlanost polského živlu doplnit ztráty způsobené okupanty za vážnou formu odporu a prvořadou politickou otázkou.²⁶ Spoléhalo totiž, že omezení sňatků bude mít vzápětí za následek snížení počtu porodů. Avšak cti každé polské ženy se stalo dát svému národu dítě i za cenu, že byla svobodná. Dokonce polští faráři, jak hlásili landráti, vyzývali nejen polské vdané ženy, aby měly děti, ale i polská děvčata, aby dala život nemanželským dětem.²⁷ Inowroclavský vládní president navrhoval, aby se proti této formě odporu postupovalo tak, že by otcové nemanželských dětí platili vysoké výživné a matky byly zbaveny všech ještě existujících výhod poskytovaných polským matkám s malými dětmi.²⁸ Boj na život a na smrt mezi nacistickými okupanty a polskými lidmi v oblasti Warty byl bojem o existenci polského národa. Polští lidé v neuvěřitelně těžkých podmínkách dovedli krážit strašlivé plány nacistů bez ohledu na následky. Zvrátili i pokusy okupantovy podlomit životaschopnost polského národa. Vládní president v Inowroclavi si aspoň sliboval, že výnos Greiserův o omezení sňatků zabrání dalšímu zvyšování populace, i když ji nesníží.

Nacisté záměrně podlamovali zdraví polského obyvatelstva. Ukazuje se to zejména v zásobování a v bytové otázce. Polské obyvatelstvo bylo zásobováno podstatně hůře než německé. Některé potraviny, např. bílou mouku a pečivo polské obyvatelstvo nedostávalo vůbec, masa, chleba a jiných základních potravin tak málo, že již v roce 1941 dokonce někteří landráti v obvodu vládního presidenta v Inowroclavi upozorňovali, že má-li se zachovat pracovní síla Poláků pro účely válečného hospodářství, je třeba dát těmto lidem aspoň tolik potravin, hlavně chleba, aby nepadali hladem. Pro postoj nacistických úředníků a funkcionářů i velké části německého obyvatelstva je typické, že často žehrali a vymáhali, aby polští lidé nedostávali ani ty potraviny, jež jim byly přidělovány podle výnosů nadřízených orgánů. Např. někteří landráti se pozastavovali nad tím, že polské ženy dostávají na děti do 6 let denně 1/2 litru plnotučného mléka. To prý vyvolávalo pobouření mezi německými ženami, a proto měly polské děti dostávat jen mléko odstředěné.²⁹ Neprátelský postoj místních nacistických úřadů a německého obyvatelstva se projevoval i v jiných záležitostech, např. v mzdových otázkách. Polští pracující vydělávali na těžkých pracích např. v zemědělství velice málo, takže si nemohli často koupit ani to, co měli na přiděly. A ještě tyto minimální příjmy se zdály mnohým nacistům příliš veliké. Landrát ve Włocławku oznamoval vládnímu presidentovi v Inowroclavi, že ho navštívil zplnomocněnec říšského zmocněnce pro práci, jenž mu připomněl, že polští zaměstnanci nejsou odměňováni podle tarifů. Jejich platy byly stanoveny zcela libovolně. Landrát pak nařídil, aby mzdy a platy Poláků byly upraveny tak, aby zajišťovaly aspoň nejnutnější existenční minimum. Jinak prý by mohlo dojít k rozšíření rozličných přestupků a ke krádežím. Připomněl, že dokud trvá nedostatek německých pracovníků, je třeba i na východě zachovat polské pracovní síly pro potřeby výstavby.³⁰

Avšak ze zprávy vládního presidenta za říjen 1940 se čtenář dočte, jak nacističtí úředníci připomínají, že budou-li se zachovávat mzdové tarify i v případě polských pracujících, bude docházet a již dochází k nespravedlivému poměru ve srovnání s německými zaměstnanci. Např. polští zaměstnanci zařazení do skupiny X dostávají i po odečtení vysokých srážek více než němečtí zaměstnanci ze skupin IX a VIII. Také němečtí dělníci, podle názoru vládního presidenta, prý jsou v poměru k polským placeni hůře. Německý železničář přináší týdně domů 20 RM, zatímco polský zedník dostává až 70 Pf za hodinu. Proto vládní president navrhoval vypracovat nový mzdový tarif pro Poláky, a to tak, aby mzdy byly úměrně nižší než mzdy Němců.³¹ K těmto návrhům nacistického úřadu není třeba žádného komentáře.

Nacističtí funkcionáři měli řadu připomínek také k justici, i když ta byla zcela ve službách okupantů. Některé výroky soudů se jim zdály nespravedlivým vyjádřením poměru mezi „panskou rasou“ a polským živlem. Vládní president si ve zprávě z března 1941 stěžoval, že soudy ještě užívají právních norem v jeho obvodě, a tak se stává, že vynášejí rozsudky proti Němcům za činy spáchané jimi na Polácích. Landrát ze Żninu dokonce usuzoval, že soudci nejsou dostatečně obeznámeni s postavením Poláků v těchto oblastech a tak se stává, že v některých případech postupují ostře proti Němcům. V této zprávě se zdůrazňuje, že některé soudní rozsudky se diametrálně liší od pohledu vysokých stranických orgánů, takže někdy se zdá, jako by je nevynášeli nacionálně socialističtí soudci. Je uváděno několik případů. Jeden německý sedlák, Herrman Hoffman, zbil těžce svého polského čeledína a dostal se před soud ve Żninu.

Byl odsouzen za těžké ublížení na těle na 5 měsíců do vězení. Po odvolání s pomocí úřadů a stranických orgánů byl mu trest změněn na peněžitou pokutu ve výši 180 marek. Landrát ve Žninu podotkl, že Hoffman sice nemusel být čeledína pochvou šavle, na druhé straně však se mu nediví, protože je silně naladěný jako místní Němec proti Polákům, což ovšem nechápou soudci. Ti prý se dosud nevžili do psychologie zdejších Němců v jejich poměru k polskému živlu.³² Zranění polského čeledína bylo asi vážné, když se případem zabýval nacistický soud a vynesl rozsudek nad pachatelem. Je pravděpodobné, že soudce ve Žninu se ještě stále držel jistých norem, jinak by nevynesl rozsudek, nad nímž se velmi pohoršovali nacističtí úředníci. Vládní prezident v této záležitosti ještě poukazoval na nesprávnou praxi, že Němec je dáván při zatčení do společné cely s Poláky a tam je sužován stejně štenicemi apod. jako polští vězni. Dále se vypočítávají ještě další případy, kdy Němci byli odsouzeni za zpronevěru a krádeže a poškodili tak Poláky. Nacističtí funkcionáři žehrali, že soudci se vůbec takovými případy zabývají, neřku-li vynášejí rozsudky. Soudy, tak konstatoval vládní prezident, zatím ještě nepoužívají hlavní směrnice nacistického soudnictví, totiž paragrafu, jenž zní: „Das Recht ist, was dem Deutschen Volke in seiner Gesamtheit nutzt und das Andere Unrecht ist.“³³ Jak je vidět z uvedených řádků, nenávist nacistů k Polákům neznala mezí a znelibil se jim každý, kdo neodvrhl veškerou lidskost a v sebemenší věci neplnil jejich zločinné plány.

Okupanti stěhovali houfně, hlavně ve městech, polské rodiny z lepších bytů a na jejich místa byli usazováni Němci. Bytové podmínky polského obyvatelstva byly strašné, takže se jimi zabývali dokonce nacističtí lékaři. Nepozastavovali se, jak se dalo od lékařů plných nacistické ideologie předpokládat, nad neutěšenými bytovými poměry polských rodin, ale obávali se, že by mohly vypuknout epidemické nemoci, jimiž by byli ohroženi také Němci. Epidemie by vyřadily mnoho polských pracovních sil, což by ovšem nebylo příjemné pro nacistické válečné hospodářství.³⁴

Nedostatek jídla, strašné bytové podmínky, těžká práce a nedostatek lékařského ošetření měly za následek, že zdravotní stav polského obyvatelstva v obvodu vládního prezidenta v Inowroclavi se již v roce 1941 velmi zhoršil. Již tehdy němečtí lékaři přiznávali, že se mezi Poláky nesmírně rozšířila tuberkulóza, jež se stala tak nebezpečnou, že nacističtí lékaři navrhovali řešit tento problém pro okupanty typickým způsobem. Měly být totiž zřízeny tábory, v nichž by byli umístěni nemocní Poláci.³⁵

Jako všude v okupovaných zemích, také v oblasti Warty bylo jedním z prvních úkolů okupantů zničit školství a kulturní život porobeného národa. Od počátku okupace tam prakticky neexistovaly polské školy. Všechny školy, střední i obecné a pochopitelně že i vysoké byly zrušeny. Teprve v roce 1940 byly v některých místech otevřeny obecné školy pro polské děti. Na počátku školního roku 1940/41 existovaly podle zprávy vládního prezidenta v Inowroclavi v jeho obvodě tyto obecné školy vyhrazené pro polské děti.³⁶

Místo	Počet dětí	Počet učitelů
Alexandrów	228	2
Gniewkowo	527	4
Hnězdno	3008	29
Inowroclav	589	6

Wloclawek	482	4
Kruzwitza	641	5
Znin	560	4
Celkem	6035	54

K 1. 10. 1941 byly polské obecné školy pouze v pěti místech. Navštěvovalo je asi 7700 polských dětí. Na těchto školách bylo celkem 38 učitelů. Byli to vesměs Němci, kteří ovládali polštinu. Do zmíněných škol byly brány jen ty polské děti, jejichž rodiče je tam dali dobrovolně.³⁷ Do německých škol nebyly polské děti ze zásady přijímány. Ostatní polské děti, a těch byla většina, nechodily vůbec do školy. Nacističtí činitelé v obvodu vládního presidenta v Inowroclavi projevovali nespokojenost s tím, že polské děti většinou nechodí do školy, a tak nejsou přímo v dosahu jejich vlivu, upozorňovali často své nadřízené orgány, že je nezbytně třeba, aby polské děti byly nějakým způsobem podchyceny. Poukazovali na to, že polské děti, které chodí do školy, jsou prý v poměru k Němcům slušné, že nejsou vzpurné, a že je naděje, že budou lepšími pracovníky pro potřebu Říše. Avšak současně nacističtí školští a jiní pracovníci neopomněli připomínat, že pokud se týká zavedení všeobecné školní docházky pro polské děti, tu by bylo nezbytně nutné, aby vyučovací proces byl veden tak, aby v polských dětech nevyrostl německému živlu konkurent. To znamená, že polské děti se měly naučit jen nejnutnější věci. Základním počtům, měly umět číst a hlavně se měly naučit poslušnosti k panské rase. O to se měli postarat němečtí učitelé. Avšak velkou překážkou pro rozšíření počtu škol pro polské děti byl nedostatek vhodných učitelů.³⁸

Nacisté se obávali, a právem, polské mládeže. Navrhovali, aby byla nějakým způsobem podchycena, když nechodí do školy. Jedním z návrhů, jak tuto otázku vyřešit, bylo zapojení polských dětí školního věku do veřejně užitečných prací. Zejména v roce 1940 se pokoušeli někteří landráti v obvodu vládního presidenta v Inowroclavi zapojit polské děti při sběru kamení pro výstavbu a opravy silnic, jež se tehdy prováděly ze strategických důvodů jako příprava k útoku na Sovětský svaz.³⁹ Polské děti v oblasti Warty byly těžce postiženy nacistickou školskou politikou. Bylo jim znemožněno chodit do školy a ty děti, které navštěvovaly několik jim vyhrazených škol, byly vyučovány německými učiteli tak, aby se z nich staly poslušné nástroje okupantů.

Nacističtí okupanti podlomili a znemožnili rovněž všechny projevy polského kulturního života. Neexistovala polská divadla, knihovny apod. Na tomto místě je třeba se zmínit o ponižujících nařízeních, jež vydaly nacistické úřady pro polské obyvatelstvo. Mezi ně náležela povinnost zdravit všechny uniformované Němce od poddůstojníka výše. Tento příkaz plnili Poláci jen s velikým sebezapřením a často docházelo k porušování tohoto příkazu. Dalším obdobným nařízením byl zákaz používat železniční dopravy bez svolení německých úřadů a jezdit na jízdním kole taktéž bez povolení. Nacističtí funkcionáři dbali na dodržování těchto nařízení a prosazovali jejich plnění přísnými tresty.⁴⁰

Tragickou kapitolu okupovaných zemí tvoří osud Židů. Nebudeme na tomto místě hovořit podrobněji o nacistické politice vůči Židům. Všimneme si pouze zpráv, jež jsou v dokumentech inowroclavského vládního presidenta. Dovídáme se, že v červnu 1940 bylo ve Wloclawku zřízeno ghetto. Bylo na okraji města a židovské obyvatelstvo je smělo opouštět jen výjimečně a se svolením policie, která hlídala na příchodech. V ghettě byly zřízeny dva obchody a jedna

pekárna. Zásobování masem však, jak podotýkal vládní president, se neplánovalo. Židovské obyvatelstvo nedostalo ani přiděl topiva.⁴¹ Ghetto bylo také v Kutně, o němž přináší situáční zprávy taktéž některé údaje, zejména ve spojitosti s epidemií skvrnitého tyfu. Tyf zuřil v tábore v Kutně od listopadu 1940 a za obět mu padlo mnoho lidí. Podle sdělení vedoucího lékaře bylo potření epidemie v ghettě v Kutně velmi těžké, protože tam panovaly strašlivé hygienické podmínky.⁴² V únoru 1941 hlásil nacistický lékař, že v tomto táboře onemocnělo 160 lidí a 17 jich zemřelo. Podívoval se, že jen tak málo Židů podleho přes velmi nepříznivou hygienickou situaci. Malou úmrtnost vysvětloval velikou odolností východních Židů.⁴³ Dále se ze zpráv vládního presidenta dovídáme, že Židé byli nasazováni na různé práce. Rovněž se tam hovoří o několika popravách Židů, kteří prý se dopustili hospodářských přestupků. Zajímavá je jedna poznámka vládního presidenta, který psal, že je třeba uvažovat o řešení židovské otázky jako celku, a to tak, aby Židé po válce byli z východních území odstraněni. Tento dábelský plán byl pravděpodobně v době, kdy inowroclavský vládní president rozvíjel svou teorii, připraven a vstoupil za nedlouho do praxe.⁴⁴ Židovské obyvatelstvo z obvodu vládního presidenta v Inowroclavi bylo zničeno nacistickými barbary ve strašných táborech v Chelmnu, Osvětimi a Majdanku. O tom zprávy vládního presidenta nepřináší dokladů.

Okupanti, kteří praktikovali v polských územích krvavý vyhlazovací režim, neměli času splnit své plány až do konce. Díky vítěznému postupu sovětských armád byli rozdraceni. Značný podíl na vítězném boji s okupanty mělo polské obyvatelstvo. Bez ohledu na teroristické akce hitlerovců zůstalo věrno myšlenky svobody a všemi způsoby se bránilo teroru okupantů i zasazovalo vážné úderý nacistickým vetřelcům. Také v obvodě vládního presidenta v Inowroclavi měly nacistické úřady vážné starosti s polským lidem bojujícím za svou svobodu a za záchranu holých životů svých a svých rodin. I když zprávy vládního presidenta nejsou z celé doby okupace a nejsou jistě úplně, přece jen podávají jasné důkazy o hrdinství polského lidu v nejtěžších letech poroby, v době pronikavých vítězství nacistů.

V každé své zprávě se zabýval úřad vládního presidenta situací v masách polského obyvatelstva. V týdnech, kdy wermacht drtila Francii, tedy v době, kdy se nacističtí činitelé domnívali, že na polské lidi dolehne tíha jejich vítězství, tehdy se ukázalo, že ani tyto jisté depresivní události nezastavily polské vlastence před činy namířenými proti okupantům. V červenci 1940 provedli polští vlastenci přepad starosty v jedné vesnici v landráte Inowroclav. Pachatel, či pachatelé nebyli vypátráni. V okolí Mogilna existovala podle zpráv gestapa polská podzemní organizace, avšak gestapo zatím nedosáhlo žádných pokroků ve vyšetřování. Poláci, jak hlásil vládní president, byli ve svém vystupování stále drzejší. To se projevilo zejména v jejich poměru k německému obyvatelstvu. Na některých místech, zejména v okolí Wongrówiec, Poláci nosili nenápadné odznaky, jež byly znamením příslušnosti k tajným skupinám. Tyto skupiny byly rozbity a jejich příslušníci zajištěni. V této souvislosti konstatovali nacističtí funkcionáři, že Poláci záměrně nedodržují nařízení o povinném zdravení Němců.⁴⁵ Také landráti si stěžovali, že se polské obyvatelstvo chová sebevědoměji a že poměr k německým nařízením je neustále odmítavější. Ukázalo se rovněž, že Poláci chovali veliké sympatie k zajatcům západních velmocí. Snažili se poskytnout anglickým zajatcům, kteří byli přivezeni do táborů v oblasti Warty, jídlo, kuřivo apod. Ve Włocławku se v červenci 1940 shromáždilo několik set

Poláků okolo zajateckého tábora, v němž byli angličtí zajatci a musela zakročit policie, jež dav rozebrala teprve po několika varovných výstřelech. Úřad vládního presidenta vydal pak nařízení, jímž bylo zakázáno stýkat se s válečnými zajatci.⁴⁶

Okupanti očekávali, že 1. září 1940, v den prvního výročí nacistického útoku na Polsko, dojde k akcím polského obyvatelstva. Proto měli připravenou řadu protiakcí. Avšak Poláci se nedali vyprovokovat a nikde nedošlo k vážnějším nepokojům. Jen v Inowroclavi se mezi Poláky rozšířilo heslo, nevycházet po 16. hodině na ulici a nechodit ani do veřejných místností. Toto heslo bylo všim polským obyvatelstvem plněno.⁴⁷ V těchto měsících se objevilo poprvé heslo, že v zájmu zachování polského národa je povinností každého Poláka mít co nejvíce dětí. Jak bylo již uvedeno výše, tento způsob obrany proti nelibostnému ničení polských lidí měl veliký úspěch a nahnal okupantům mnoho strachu.

Poláci sledovali pečlivě události na frontách a každá i sebemenší zpráva o neúspěchu nacistických armád posilovala široké masy v jejich každodenním zoufalém zápolení o holou existenci. V roce 1940 přinášely tlapače na ulicích polských měst pouze vítězné pochody a zvláštní zprávy o vítězstvích. Avšak i tak malá skutečnost, že několik anglických letadel provedlo nálet na Berlín, byla pro Poláky značným povzbuzením. Jak ukazují zprávy vládního presidenta, Poláci na mnoha místech vyhrožovali německým přesídlencům, že nebudou dlouho sedět na polských vesnicích a půjdou, odkud přišli.⁴⁸

V lednu 1941 se podařilo gestapu odhalit několik ilegálních organizací. Také v okolí Kutna a Koninu se objevily známky oživení podzemních bojových organizací. Gestapu se podařilo zjistit buňky, zejména ve vesnicích ležících na hranicích Generálního gouvernementu. Členy polských ilegálních organizací v tomto prostoru byli hlavně bývalí zaměstnanci pošt, železničáři a bývalí vojáci. Vydávali také ilegální časopis. Ve dvou případech gestapo zjistilo, že byly konány sbírky, pravděpodobně ve prospěch rodin popravených a zatčených Poláků.⁴⁹ Gestapu v Inowroclavi se podařilo přijít na stopu dalším ilegálním organizacím v okolí Włocławku. Vedoucí činitelé těchto organizací byli zatčeni a byl zajištěn bohatý materiál, jímž byly zásobovány organizace v sousedních oblastech. Propagační a jiný materiál byl poslán až do Generálního gouvernementu a taktéž Polákům pracujícím v Říši. V té souvislosti bylo zatčeno asi 40 osob, mezi nimi vedoucí činitelé a funkcionáři ilegálních skupin.⁵⁰

V lednu 1941 byly objeveny v poštovních schránkách letáky, v nichž byly výzvy Polákům, jako „Vezměte pušky! Pryč s Hitlerem! Ať žije Anglie!“. V zimě roku 1941 byla podle hlášení vládního presidenta v Inowroclavi nálada polského obyvatelstva v jeho obvodě velmi zdrženlivá. Poláci prý věřili, že Angličané budou mít další úspěchy v Africe. Vládní president upozorňoval ve své zprávě, že se u polského obyvatelstva projeví pravděpodobně ve větší míře než dosud pasivní odpor. Na náladu Poláků působila podle názoru vládního presidenta také, mimo jiné, naprosto neutěšená situace v zásobování uhlím. Polské rodiny nedostaly žádného uhlí a byly v zoufalém postavení, protože neměly ani plyn, ani elektrický proud. Také nařízení o zákazu prodeje bílé mouky a pečiva a vyměření určitého času pro nákupy pro polské obyvatelstvo nezůstala bez vlivu.⁵¹

Nacističtí funkcionáři sledovali pečlivě náladu a projevy odporu Poláků a došli k názoru, že nedokáže nic zlomit jejich odpor. Např. z jedné železniční stanice u Kutna odjížděl transport Poláků na nucené práce do Říše. Před odjezdem

začali Poláci zpívat svou hymnu a ač přítomní gestapáci na ně řvali, aby přestali zpívat, Poláci pokračovali, i když věděli, že budou přísně potrestáni. Vládní prezident k tomuto případu poznamenal, že Poláci jsou tak proniknutí odpořem proti Němcům, že neustupují ani před hrozbou trestů.⁵²

V únoru 1941 pokračovalo gestapo v rozbíjení polských ilegálních organizací v okolí Włocławku. Počet zatčených při této akci dostoupil 85. Ilegální organizace, zasažené gestapem v okolí Włocławku, působily i v několika dalších landrátech, např. v Gostyninu.⁵³

Rozhodujícím přelomem v boji polského lidu s okupanty bylo napadení Sovětského svazu Německem. Odpor v okupovaných zemích dostal tím všude nový impuls a hrdinný boj sovětských lidí pomáhal porobeným národům v jejich boji proti společnému nepříteli. Také v obvodu vládního prezidenta v Inowroclavi se jeví jasné zaktivizování odporu polských lidí. Vládní prezident konstatoval již v prvních týdnech nacistického útoku na Sovětský svaz, že se všude projevila obecná nechuť Poláků pracovat pro německé válečné hospodářství. Podle hlášení z celého obvodu klesla vesměs produktivita práce, i když, jak dodává vládní prezident, byly prý pracovní podmínky mnohem příhodnější, než měli polští pracující v předválečných dobách. Proti těmto pokusům polských pracujících narušovat chod válečného hospodářství snižováním produktivity navrhoval vládní prezident postupovat se vší přísností a zároveň se měly krátit mzdy. Polák prý dobře ví, že právě nyní cena jeho pracovní síly stoupla, a právě proto je třeba počítat s tím, že se bude snažit zneužívat této příznivé situace ve svůj prospěch.⁵⁴

Těsně po zahájení útoku na Sovětský svaz dokončilo gestapo v obvodě vládního prezidenta v Inowroclavi rozsáhlou akci proti ilegální skupině nazývané „Zwizek polityczno-literacki“. Bylo zatčeno asi 170 Poláků.⁵⁵ Již výše jsme uvedli, jakými strašlivými represáliemi se okupanti pokoušeli zastrašit polské vlastence. Právě po započetí útoku na Sovětský svaz v souvislosti s rostoucí aktivitou odporu polských lidí provedli nacisté v obvodě vládního prezidenta v Inowroclavi několik masových represálií. Je to případ zastřelení německého strážmistra v landráte Gostynin, po němž v odvetu bylo zastřeleno 20 Poláků a 120 jich bylo posláno do koncentračního tábora.⁵⁶ Dále byly veřejné popravy v Kutně, o nichž bylo hovořeno také již v předchozích řádcích. Nacistické úřady zdůrazňovaly neustále, že chování Poláků je od počátku tažení na Východ „aufsässiger a frecher“.⁵⁷ Neopomněly však dodat, že jakási povznesená nálada Poláků zase poklesla v důsledku pronikavých vítězství německých vojsk na Východě. Nacistická propaganda v okupovaném Polsku vedla velmi intenzivní protisovětské akce. Rozšiřovala především zprávy o údajných krutostech sovětských vojsk. Podle zpráv vládního prezidenta měla prý tato propaganda jistý úspěch u některých prozíravých Poláků. Někteří Poláci prý pochopili, že se ještě lépe žije pod Němci než v bolševickém režimu. Avšak ani vlna protisovětských lží, jež se snažily vylicít sovětského vojáka jako krvavého hrdlořeza, nezměnila nijak smýšlení polského obyvatelstva. Vždyť právě v týdnech, kdy nacistické armády se draly k Moskvě, si stěžovali landráti, že pracovní morálka a pracovní výkony polských pracujících rapidně klesají. Pracovní úkony byly vykonávány vesměs ledabyle a nelze je nazvat jinak než zřejmou sabotáží. Polští pracující se vymlouvali, že nemohou lépe pracovat při nízkých přidělech jídla, jež dostávají. Nacisté zotřovali v té době své, jak je nazývali „Erziehungsmassnahmen“. Zejména byla zpřísněna povinnost zdravit Němce a dále byly

další polské rodiny vyháněny z bytů. To vše prý nezůstalo bez jistého vlivu na Poláky, kteří prý viděli, že německé orgány postupují stále rozhodněji.⁵⁸ Při hodnocení situace v masách polského obyvatelstva dospěly okupantské úřady k názoru, že nacionalisticky smýšlející Poláci přijímají vítězství wermachtu na sovětské frontě s jistým klidem, protože se domnívají, že zničení bolševismu je pro obnovení Polska stejně důležité jako zničení Německa.⁵⁹ Pro své uklidnění se dále okupanti utěšovali, že také v řadách polského dělnictva je jistý počet těch, kteří se začínají smiřovat se stávajícími poměry. Jako důkaz byl vybrán výrok jednoho polského dělníka, jenž si pochvaloval, že nyní má dostatek práce a takový výdělek, že uživí svou rodinu. „Ten, kdo řádně pracuje,“ řekl prý onen dělník, „s tím se prý řádně nakládá.“ Jaké měl přesvědčení onen člověk, svědčí nejlépe jeho výrok, že je škoda, že je Polák a nemůže na tom nic změnit.⁶⁰ Vládní president podotkl, že podobné projevy loyality je nutno podporovat. Avšak co byl nacistům platný jeden či více hlasů polských nacionalistů nenávidějících nejen Sovětský svaz, ale i všechno pokrokové a svůj lid více než okupanty, či hlas některého desorientovaného dělníka, jenž podlehl nacistické propagandě, jestliže většina polského obyvatelstva věřila v porážku nacismu, s úctou pohlížela na boj sovětského lidu a sama vedla bez ohledu na krutý teror těžký, ale úspěšný drobný zápas s okupanty. Ještě v téže situační zprávě musel vládní president hlásit, že pokusy Poláků, stále častější, zřizovat tajné spolky a teroristické organizace jsou rychle zjišťovány a sledovány gestapem. Ve Włocławku bylo znovu zatýkáno a bylo odvezeno 160 Poláků a tamní ilegální organizace byla rozbita.⁶¹ Ve zprávách vládního presidenta jsou uvedeny jen ty případy odporu polského obyvatelstva, o nichž se nacistické úřady dověděly. Není pochyb, že gestapo se zdaleka nepodařilo objevit a zničit všechny ilegální organizace, takže je možno směle říci, že odpor polského obyvatelstva v této oblasti byl již před napadením Sovětského svazu velmi aktivní a v dalších měsících po 22. červnu 1941 dále se rozšiřoval.

Poláci v obvodu vládního presidenta v Inowroclavi tvořili jen část polského národa, jenž byl okupanty rozbit na několik částí. Ale obdobně jako na jiných místech, také v tomto prostoru vedlo polské obyvatelstvo hrdinný zápas s okupanty. Poláci zhatili mnohé nacistické plány, narušovali válečné hospodářství, znemožnili, či aspoň zpomalili provádění vyhlazovacích plánů. Statečný odpor polského obyvatelstva v obvodu vládního presidenta v Inowroclavi byl přínosem v boji za osvobození Polska z područí okupantů.

Situační zprávy vládního presidenta v Inowroclavi přinášejí zajímavé skutečnosti k církevní otázce. Okupanti věděli dobře, jak důležitou roli mají faráři, zvláště na venkově, v oblasti tak typicky zemědělské, jakou bylo Inowroclavsko. Jejich útok proti polské inteligenci, počítaje v to i katolické duchovenstvo, je dostatečně znám. Polské lidové masy byly zbaveny od počátku okupace školství, byly zrušeny a zakázány všechny politické strany, spolky, tisk, podvázán kulturní život. Jediným místem, kde se mohlo polské obyvatelstvo shromáždit, byl kostel. Nacisté pochopitelně se snažili zbavit Poláky i tohoto posledního místa, kde mohli polsky zpívat, slyšet polské kázání a kde měli příležitost si pohovořit v kruhu stejně smýšlejících lidí. Již na počátku okupace bylo mnoho kostelů zavřeno a část polských duchovních vypovězena anebo poslána do koncentračních táborů. 26. srpna 1940 zatkl gestapo na základě rozkazu hlavního říšského bezpečnostního úřadu velký počet polských kněží a odvezlo je do táborů.⁶² Vrchní starosta z Włocławku hlásil, že německé obyvatelstvo přijalo toto roz-

hodnutí se zadostiučiněním. Avšak při provádění odsunu duchovních se prý stala veliká chyba v tom, že při sestavování transportu kněží se nedbalo na to, aby byla vyloučena veřejnost. Proto se shromáždilo veliké množství Poláků, kteří se s kněžími loučili se slzami a s voláním slávy. Byla to veliká politická demonstrace, jak trpce připomínal zmíněný nacistický funkcionář. Jiný nacistický činitel, landrát z Wongrówicz si zase stěžoval, že není se sice potřeba zabývat problémem, že většina polského obyvatelstva zůstala po odvezení duchovních bez možnosti nábožensky se vyžít, ale stala prý se vážná chyba v tom, že mu nebyla oznámena předem jména farářů, kteří byli zatčeni a odvezeni, protože mezi nimi byli někteří, kteří byli známi již z předválečných dob jako příznivci Němců. Tito duchovní by mohli sehrát vážnou roli při uklidnění Poláků a jejich výchově k novému pořádku. V landrátě Konin polští věřící sbírali podpisy na petici, v níž žádali návrat svých duchovních. Na petici se podepsali i někteří místní Němci.⁶³

Vládní prezident nebyl nadšen způsobem, jakým policejní orgány provedly probírku mezi polskými duchovními. Upozorňoval na výnos říšského místodržícího Greisera z 31. 7. 1940, podle něhož měli být polští faráři rozmístěni tak, aby mohli vykonávat rovnoměrně náboženské obřady. Avšak tím, že byla zatčena a odvečena velká část farářů a zůstali jen někteří, začali Poláci chodit v ohromném množství do několika málo kostelů. Masová shromáždění polských věřících nebyla ani v nejmenším příjemná nacistickým činitelům. Proto měli námítky proti tomu, že gestapo ponechalo v několika místech polské faráře. Úřad vládního presidenta se neustále zabýval návštěvou bohoslužeb a zdůrazňoval, že kostel je nebezpečným střediskem polskosti. Každý Polák, ať už věřil či nikoliv, považoval za věc cti účastnit se v neděli bohoslužeb v kostele, v němž byl polský farář. Tyto hromadné návštěvy bohoslužeb přesahovaly, podle mínění vládního presidenta, daleko rámec náboženský. Landráti zavírali stále další a další kostely, aby zabránili Polákům scházet se ve velikých davech. Poláci však chodili demonstrativně i mnoho desítek kilometrů do ještě otevřených kostelů. Také veliké návštěvy na pohřbech se jevily nacistickým úředníkům jako politické demonstrace. Pa napadení Sovětského svazu uplatňovali okupanti tvrdší kurs i v oblasti Warty a gestapo zatyklo zbytek polských kněží a poslalo je do táborů. V každém landrátě byli ponecháni jen dva polští duchovní.⁶⁴ Z údajů obsažených v situačních zprávách vládního presidenta v Inowroclavi vyplývá, že nacistické orgány se pokoušely všemi prostředky zamezit shromažďování Poláků v kostelích, protože náboženské obřady se jim zdály být nebezpečnou zástěrkou při posilování polského odporu.

Situační zprávy vládního presidenta v Inowroclavi si všímají taktéž smýšlení německého obyvatelstva. Je zajímavé sledovat křivku nadšení tohoto obyvatelstva, jak v letech 1940—1941 stoupala a klesala. V týdnech velikých nacistických vítězství bylo mezi německým obyvatelstvem plno nadšení a víry v brzký vítězný konec války. Avšak v oblastech, v nichž německé obyvatelstvo tvořilo nepatrnou menšinu a bylo obklopeno polským živlem, projevila se nedůvěra po každém sebemenším náznaku neúspěchu zřetelněji než kdekoliv jinde. Německé obyvatelstvo v oblasti Warty mělo před očima strašný úděl Poláků a Židů a cítilo se spoluvinné za zločiny, jichž se dopouštěl okupační režim. Valná většina Němců se činně účastnila tak či onak onoho běsnění. Není divu, že tito lidé se třásli při zprávách o vzrůstu polských podzemních organizací, o bombardování Německa a nejmíce pak po pro ně neuvěřitelných zprávách o veliké

porážce nacistických vojsk pod Moskvou v zimě roku 1941/42. Velmi stísněna nálada byla mezi německým obyvatelstvem hned po napadení Sovětského svazu. Počáteční úspěchy německých vojsk sice na chvíli rozptýlily obavy místních Němců, ale již zprávy o prvních neúspěších měly hluboký ohlas mezi nimi a v důsledku toho se objevil značný pokles aktivity německého obyvatelstva. Je třeba podotknout, že na nadšení německého obyvatelstva působily drtivě hromadné odvody do armády v důsledku velikých ztrát, jež nacistická vojska utrpěla na východní frontě.⁶⁵ Rovněž zásobovací otázky vyvolávaly značnou nespokojenost. V zimě 1940/41 byl obvod vládního presidenta v Inowroclavi téměř bez uhlí. Situace byla katastrofální, takže nejen německé domácnosti, ale i několik tamních průmyslových podniků a také školy byly bez topiva. To vyvolávalo značné rozladění především mezi novými přistěhovalci. Je pozoruhodné, že poměr mezi zdejšími německými starousedlíky a přistěhovalci, ať už z Říše, ale ještě více mezi Němci z Pobaltí a z Volyně, byl velmi napjatý. Nacistické státní a stranické orgány se pokoušely napravit tento nepříznivý zjev rozličnými formami stranické propagandy a školení.

I když mezi jednotlivými Němci docházelo k příznivějším vztahům k polskému obyvatelstvu, než vyžadoval oficiální kurs, totiž stýkali se např. mimo zaměstnání apod., přece jen zdrcující většina Němců v obvodu vládního presidenta v Inowroclavi, a tak tomu bylo i jinde, byla silně proniknuta nacistickou ideologií nadřazenosti a svým jednáním nejenže souhlasila se zločinným okupačním režimem, ale také jej horlivě podporovala. Ve zprávách, jichž si všímáme, jsou pro tuto skutečnost nejlepší důkazy. Hlasy německého obyvatelstva, jichž se vládní president odvolával, začaly např. zostření povinnosti Poláků zdravit Němce, požadují, aby polští pracující měli ještě nižší platy, než stanovil beztoho již nespravedlivý mzdový tarif. Ozývaly se hlasy, jež požadovaly odebrat Polákům ze zásobování některé druhy potravin, mnozí Němci si stěžovali při nejrůznějších příležitostech na Poláky a denunciacie byly na denním pořádku. Konečně německé obyvatelstvo schvalovalo krvavá represivní opatření okupantů, kteří se snažili zastrašit polský lid hromadnými popravami a učinit z něho povolný nástroj svého teroristického režimu. Mezi německou menšinou v obvodu vládního presidenta v Inowroclavi se v letech 1940—1941 nenašel ani jediný vážnější případ zjevného nesouhlasu s krvavým režimem, jenž plánovitě ničil polské a židovské obyvatelstvo. Vládní president by jistě neopomenul dát do svých zpráv projevy nesouhlasu, jež by vyjádřila skupina nebo jednotlivci z řad německého obyvatelstva např. s hromadnými evakuacemi Poláků. Německé obyvatelstvo považovalo činnost okupačních orgánů za správnou a souhlasilo s ní. Stalo se tak spoluzodpovědným za vše, co se na tomto území stalo během okupace.

V situačních zprávách vládního presidenta jsou věnovány obsáhlé kapitoly státní správě, hospodářským poměrům v zemědělství i v průmyslu, dále je zkoumáno zdravotnictví, doprava apod. Tyto otázky si bezesporu zaslouží podrobnějšího rozboru a budou jistě cenným přínosem pro poznání dějin okupace Polska. Také otázce Volkslisty je v těchto zprávách věnována značná pozornost. Nemůžeme však v rámci tohoto příspěvku vyčerpat vše, co situační zprávy přinášejí.⁶⁶

Na závěr se chceme vrátit k úvodním slovům, jimiž jsme se dotkli dnešních činitelů v Německé spolkové republice. Chceme zdůraznit, že pramen, jehož jsme si všimli, situační zprávy vládního presidenta v Inowroclavi, vznikl na

základě činnosti desítek úředníků a funkcionářů nacistického okupačního režimu. Tito lidé pracovali v úřadě vládního presidenta, v úřadech landrátů a městských správ i na jiných místech. Řídili pečlivě chod okupačního aparátu, vykonávali příkazy nadřízených orgánů a vydávali svá nařízení. Byli účastní přímo na veškerém dění v obvodu svého působení. Stali se spolupachatelé zločinů na polském a židovském obyvatelstvu. Každý, kdo přečte elaboráty podobné zprávám vládního presidenta v Inowroclavi, pochopí tíhu viny desítek a stovek nacistických činitelů v okupovaných zemích, i když většina z nich seděla v rozličných úřadech a vlastnoručně nezabíjela. Jejich vina je o to větší, že šlo často o lidi s akademickými tituly, kteří byli nejlépe zasvěceni do plánu na vyhubení celých národů. Někteří z nich neušli spravedlnosti, jiní, a těch je většina, změnili jen své působíště a dnes jako pečliví a zasloužilí pracovníci v Německé spolkové republice mají významná postavení ve veřejné správě, ve státní správě, v hospodářském i politickém životě. Jsou v předních řadách těch, kteří volají po „ztracené“ vlasti na Východě. Avšak milióny Poláků, Čechů, národy Sovětského svazu i jiné národy, jež úpěly pod terorem okupantů, ti všichni, kdož poznali nejlépe „blahodárnou“ činnost těchto a podobných lidí, dají jim v každém případě a v každé době patřičnou odpověď.

P o z n á m k y

¹ Jsou uloženy ve fondu Vládní president Opava (Regierungspresident Troppau) ve státním archivu v Opavě. (Dále jen SAO, RPT.)

² Stanislaw Waszak, *Bilans walki narodowościowej rządów Greisera*, Przegląd Zachodni, 1946, str. 483n.

³ Situační zprávy vládního presidenta v Inowroclavi, dochované ve státním archivu v Opavě, mají celkem 408 stran.

⁴ Uvádím jen některou z velmi početných monografií a časopiseckých studií. J. Deresiewicz, *Okupacja niemiecka na ziemiach polskich włączonych do Rzeszy 1939—1945*, Studium historyczno-gospodarcze, Poznań 1950. Zbigniew Janowicz, *Ustrój administracyjny ziem polskich wcielonych do Rzeszy Niemieckiej 1939—1945. Zzw. okręgi kraju Wary i Gdańska—Prus Zachodnich*, Poznań 1951. K. M. Pospieszalski, *Niemiecka lista narodowa w „Kraju Warty“*. Wybór dokumentów z objaśnieniami w języku polskim a francuskim, *Documenta Occupationis IV*, Poznań 1949. T ý ž, *Hitlerowskie prawo okupacyjne w Polsce. Wybór dokumentów cz. I, ziemie „wcielone“ Documenta Occupationis V*, Poznań 1952. T ý ž, *Język polski w tzw. Kraju Warty*, Przegląd Zachodni, 1949, I, str. 61n.

⁵ Waszak c. d., str. 486.

⁶ SAO, RPT, Situační zprávy, str. 376.

⁷ Tamtéž, str. 29.

⁸ Tamtéž, str. 28.

⁹ Tamtéž, str. 36.

¹⁰ Tamtéž, str. 5.

¹¹ Tamtéž, str. 178.

¹² Tamtéž, str. 6.

¹³ Tamtéž, str. 382.

¹⁴ Tamtéž, str. 233.

¹⁵ Waszak, c. d., str. 494.

¹⁶ SAO, RPT, Situační zprávy, str. 37.

¹⁷ Tamtéž, str. 36.

¹⁸ Waszak, c. d., str. 494.

¹⁹ SAO, RPT, Situační zprávy, str. 387.

²⁰ Tamtéž, str. 263.

²¹ Tamtéž, str. 316.

²² Tamtéž, str. 316 n.

²³ Tamtéž, str. 316.

²⁴ Waszak, c. d., str. 490 n.

- ²⁵ SAO, RPT. Situační zprávy, str. 382.
²⁶ Tamtéž, str. 387.
²⁷ Tamtéž, str. 382.
²⁸ Tamtéž, str. 387.
²⁹ Tamtéž, str. 360.
³⁰ Tamtéž, str. 81.
³¹ Tamtéž, str. 81 n.
³² Tamtéž, str. 243.
³³ Tamtéž, str. 246.
³⁴ Tamtéž, str. 15 n.
³⁵ Tamtéž, str. 319.
³⁶ Tamtéž, str. 98 n.
³⁷ Tamtéž, str. 380 n.
³⁸ Tamtéž, str. 379.
³⁹ Tamtéž, str. 122.
⁴⁰ Tamtéž, str. 134.
⁴¹ Tamtéž, str. 68.
⁴² Tamtéž, str. 104.
⁴³ Tamtéž, str. 206.
⁴⁴ Tamtéž, str. 378.
⁴⁵ Tamtéž, str. 2 n.
⁴⁶ Tamtéž, str. 3.
⁴⁷ Tamtéž, str. 30.
⁴⁸ Tamtéž, str. 37.
⁴⁹ Tamtéž, str. 192.
⁵⁰ Tamtéž, str. 192 n.
⁵¹ Tamtéž, str. 195.
⁵² Tamtéž, str. 233.
⁵³ Tamtéž, str. 232.
⁵⁴ Tamtéž, str. 311.
⁵⁵ Tamtéž, str. 312.
⁵⁶ Tamtéž, str. 316.
⁵⁷ Tamtéž, str. 346.
⁵⁸ Tamtéž, str. 343.
⁵⁹ Tamtéž, str. 377 n.
⁶⁰ Tamtéž, str. 377 n.
⁶¹ Tamtéž, str. 378.
⁶² Tamtéž, str. 31.
⁶³ Tamtéž, str. 32.
⁶⁴ Tamtéž, str. 383.
⁶⁵ Tamtéž, str. 385.
⁶⁶ Tamtéž. V každé situační zprávě jsou obsáhlé kapitoly věnované těmto otázkám.

Příloha

Der Regierungspresident

Hohensalza, den 20. Oktober 1941.

Volkspolitischer Lagebericht

des Regierungspresidenten in Hohensalza nach dem Stande vom 15. 10. 1941.

1. Allgemeines über Lage und Bestrebungen der betr. Bevölkerung.

Der Regierungsbezirk Hohensalza hat nach dem Stande vom 1. 7. 1941 eine Gesamteinwohnerzahl von 1,156,348 (am 15. 2. 1941 waren es 1,155,243 Einwohner). Hiervon sind 16,26 v. H. (15,02) = 188.124 (173.492) Deutsche, 80,44 v. H. (81,37) = 930.245 (940.028) Polen und 2,98 v. H. (3,35) = 34.488 (38.734) Juden. Bei einer Zunahme der Gesamteinwohnerzahl um rund 1000 Einwohner hat sich somit die Zahl der Deutschen vom 15. 2. bis 1. 7. 1941 um 14.632 vermehrt, die Zahl der Polen hat sich um rund 10.000 verringert, die der Juden um rund 4000.

A. Polen:

Bis zum Beginn des Ostfeldzuges konnte eine zunehmende Versteifung in der Einstellung der Polen gegenüber den Deutschen festgestellt werden. Vor allem war eine fortdauernde Arbeitsunlust der in den deutschen Betrieben beschäftigten Polen zu beobachten. Mit Beginn der Kampfhandlungen im Osten zeigten sich die Polen frecher und aufsässiger als sonst. Es kam öfter zu Arbeitsverweigerungen. Erst unter dem Eindruck der deutschen Siege an der Ostfront wurde die Stimmung der Polen wieder gedrückter. Sie zeigen ein auffallendes Interesse an den Wehrmachtsberichten. Die erst jetzt in weiten Kreisen bekannt gewordenen Greutaten der Sowjets im früheren Ostpolen haben bei den Einsichtigeren die Auffassung aufkommen lassen, dass es sich unter den Deutschen immer noch besser leben lasse als unter dem bolschewistischen Regime. Nach Mitteilungen aus den volksdeutschen Kreisen, die über das Polentum gut unterrichtet sind, rechnet der grösste Teil der polnischen Bevölkerung zwar im Stillen mit einer später kommenden Änderung der augenblicklichen Lage, ist jedoch vorerst bereit, sich mit den nun einmal gegebenen Tatsachen abzufinden. Die bisher unter den Polen herrschenden Auffassung, dass die Sowjet-Union Deutschland schlagen würde, tritt besonders nach den letzten Meldungen des OKW, immer mehr in den Hintergrund. Die Polen setzen ihre ganze Hoffnung auf England und Amerika. Gerade den national gesinnten Polen, die immer noch auf eine Wiedererrichtung eines polnischen Staates hoffen, ist die Vernichtung des Ostfeldzuges durchaus willkommen, weil sie der Auffassung sind, dass die Vernichtung des Bolschewismus für die Wiedererrichtung des eigenen Staates nicht weniger wichtig ist als die Vernichtung Deutschlands. Sie meinen, dass Deutschland durch die Massnahmen Englands und der USA schliesslich wirtschaftlich zusammenbrechen müsse und die Folge dann der militärische Zusammenbruch Deutschlands sein würde.

Die Polen sind sich darüber im klaren, dass jeder offene Widerstand gegen die Deutschen sich für sie nur nachteilig auswirken würde. So geben sich viele den Anschein, als seien sie dem Deutschland gegenüber positiv eingestellt.

Ganz allgemein ist ein Absinken der Arbeitsleistung der Polen zu beobachten. Diese wissen sehr genau, dass die polnischen Arbeitskräfte für die Deutschen unentbehrlich sind. Es ist ihnen auch bekannt geworden, dass in Fällen, wo jemand wegen Faulheit oder Aufsässigkeit aus seiner Stelle entlassen wird, er im allgemeinen schnell an anderer Stelle wieder Arbeit findet. In manchen Fällen wird die Arbeit so saunselig verrichtet, dass man dies schon als die Sabotage ansehen muss. Verschiedentlich behaupten die Polen bei den ihnen zugeteilten Lebensmittelrationen könnten sie die Arbeit nicht leisten.

Die Haltung der breiten Masse der Polen ist zurückhaltend und verschlossen. Durch eine Anordnung über die Verschärfung der Grusspflicht gegenüber den uniformierten Deutschen im ganzen Gaubereich sind die Polen wieder nachdrücklich auf die Stellung hingewiesen worden, die sie im eingegliederten Osten einzunehmen haben. Dieser Grusspflicht wird von den weitaus meisten Polen nur sehr widerwillig nachgekommen.

Es gibt unter den arbeitenden Schichten weite Kreise, die sich mit dem bestehenden Zustand abzufinden beginnen. Für diese Kreise ist folgende Äusserung eines Arbeiters aus dem Kreise Konin bemerkenswert:

„Es ist jetzt, seitdem die Deutschen hier sind, alles sehr gut. Es hat jeder seine Arbeit und dadurch auch seinen Verdienst, sodass er mit seiner Familie ein auskömmliches Leben führen kann. Wer seiner Arbeit nachgeht und Lust hat zu arbeiten, der wird auch anständig behandelt. Es ist nur Schade, dass ich Pole bin und daran nichts ändern kann.“

Diese Entwicklung einer beginnenden loyalen Eistellung dieser polnischen Schichten verdicke gefördert zu werden. Versuche der Polen, Geheimbünde oder Terrororganisationen zu bilden, werden von der Geheimen Staatspolizei immer schnell erkannt und überwacht. Kürzlich wurden in Leslau 160 Verhaftungen vorgenommen; die dort aufgebaute Organisation wurde damit zerschlagen.

B. Juden:

Die Juden wurden in verstärktem Mass zu öffentlichen Arbeiten wie Bahnbau und dergleichen und zu Feldarbeiten herangezogen. Im übrigen sind gegenüber dem vorigen Bericht keine Veränderungen eingetreten.

Es darf angenommen werden, dass nach Abschluss des Ostfeldzuges die Frage des Ostjudentums und später des europäischen Judentums überhaupt insgesamt geregelt wird und so die Juden aus den eingegliederten Ostgebieten abgeschoben werden können.

C. Ukrainer:

Die Angehörigen der ukrainischen Volksgruppe sind, wie berichtet wird, darüber missgestimmt, dass ihnen keine Gelegenheit gegeben wird, an den Kriegereignissen bei der Vertreibung der Sowjets aus ihrer Heimat teilzunehmen. Sie erklären, viele ihrer Volksgenossen aus der Generalgouvernement seien schon in den besetzten ukrainischen Städten in Verwaltungsstellen eingesetzt worden, und sie hoffen, dass ihnen bald Gelegenheit gegeben wird, in ähnlicher Weise Verwendung zu finden. Bevollmächtigte der Ukrainer aus den Kreisen Thorn, Alexandrow, Leslau und Litzmannstadt sind dabei, ukrainische Freiwillige zu sammeln und diese den deutschen Behörden namhaft zu machen für den Fall, dass die Teilnahme von Ukrainern am Ostfeldzug gestattet werden würde. Diese Teile der ukrainischen Volksgruppe glauben es nicht verantworten zu können, dass die Ukraine jetzt befreit wird, ohne dass dabei das Blut auch nur eines einzigen ukrainischen Soldaten vergossen wird. Man hofft, dass wenigstens die ukrainischen Emigranten in absehbarer Zeit zurückgeführt werden würden, weil das Reich zum Aufbau in diesen Gebieten viele Menschen gebrauchen würde. Wenn auch die Ukrainer dort eine nützliche Verwendung finden könnten, so muss doch berücksichtigt werden, dass fast alle Ukrainer des hiesigen Bezirks, es sind im ganzen 827, den arbeitenden Schichten angehören und dass sie für einen verantwortlichen Posten kaum in Betracht kommen werden.

D. Russen:

Die Zahl der Russen beträgt nach dem Stande vom 1. 7. 1941: 807. Sie sind nicht organisiert und sind in keiner Weiss in Erscheinung getreten.

2. Jugenderziehung:

Die Verwahrlosung der schulpflichtigen polnischen Bevölkerung besteht im demselben Umfange fort, wie schon in früheren Berichten angegeben wurde. Es ist damit zu rechnen, dass die Wintermonate noch eine Verschlechterung der Lage mit sich bringen werden. Daher ist es notwendig, dass Erziehungseinrichtungen für die polnischen Kinder geschaffen werden, um ihrer weiteren Verwahrlosung vorzubeugen. Im Gegensatz zu anderen Bezirken wird nicht an die lagermässige Zusammenfassung der Polen Kinder gedacht, sondern die Eröffnung von Schulen für notwendig gehalten. Die Schulen sind so zu organisieren, dass sie die nutzbringende Eingliederung der jugendlichen Polen in das Wirtschaftsleben vorbereiten, dabei jedoch sorgfältig darauf Bedacht nehmen, dass die Polen nicht zu einer Konkurrenz für den Deutschen werden können.

Es sind zur Zeit 5 Schulen für Polen Kinder im Bezirk vorhanden (Gnesen, Leslau, Argenu, Kruschwitz und seit dem 1. 10. 1941 Hohensalza). Die Schulen werden von rund 7700 Kindern besucht. Es arbeiten an ihnen 39 deutsche Laienlehrkräfte. Die Unterrichtssprache ist deutsch. Es werden nur solche Kinder beschult, die von den Eltern freiwillig der Schule zugeführt worden sind; es handelt sich also um eine gewisse Auslese. Der Einfluss der Schule auf die Kinder ist unverkennbar. Die Kinder sind in der Schule fleissig und aufmerksam. In ihrem Benehmen den Deutschen gegenüber sind sie höflicher. Es ist in jeder Hinsicht ein Erfolg der Erziehungsarbeit festzustellen. Sogar auf die Eltern wirkt die Schule ein, und man kann immer wieder feststellen, dass die Kinder gewaschen und mit gesäuberten Kleidern zur Schule kommen. Illegale Zusammenschlüsse der polnischen Schulkinder sind bis jetzt nicht beobachtet worden.

Die Eröffnung neuer Polenschulen stösst auf Schwierigkeiten. Es macht sich in ersten Linie das Fehlen geeigneter Lehrkräfte bemerkbar. Der Grund dafür liegt darin, dass die für diese

Arbeitskräfte bisher vorgesehene Bezahlung (100–120 RM je Monat) zu gering war. Es ist so gut wie unmöglich, dafür Leihenlehrkräfte zu bekommen. Weiter sind an vielen Orten keine geeigneten Gebäude vorhanden oder sie sind schulfremden Zwecken zugeführt worden.

Es sind im Bezirk noch etwa 100 ukrainische Kinder vorhanden, die in deutschen Schulen eingeschult sind. Es würde in diesen Fällen peinlich darauf geachtet, dass sich hierbei keine Polen in deutsche Schulen einschleichen konnten. Die Zugehörigkeit der Familie zum ukrainischen Volkstum wurde in allen Fällen sorgfältig nachgeprüft. Es konnten natürlich nur solche Kinder zum Schulbesuch zugelassen werden, welche die deutsche Sprache so weit beherrschen, dass sie dem Unterricht folgen konnten. Ukrainischer Sprachunterricht wird im Rahmen der Schule an keiner Stelle erteilt.

Kindergärten, irgendwelche Vereine oder Mittelschulen sind im Bezirk nicht vorhanden.

3. Vereinswesen.

Polnische, ukrainische oder russische Vereine bestehen nicht.

4. Wirtschaftliche Lage und Organisationen.

Die wirtschaftliche Lage der Polen ist dadurch gekennzeichnet, dass sie über grösseren Besitz nicht mehr verfügen. Soweit es sich überhaupt noch um nicht im Lohnverhältnis beschäftigte Arbeiter handelt, sind dies einige Einzelhändler, insbesondere in den östlichen Kreisen und auf dem Lande, die einen geringfügigen Handel betreiben. Obwohl es sich hierbei meist um kleinere Geschäfte handelt, ist doch der Umsatz und damit das Einkommen dieser polnischen Geschäftsinhaber so gross, dass diese gegenüber der polnischen Zeit sich finanziell nicht nur nicht verschlechtert, sondern sich zum Teil erheblich verbessert haben. Gut ist die Beschäftigungslage besonders für den polnischen Handwerker, und es kann ohne Übertreibung gesagt werden, dass, sofern der polnische Handwerker noch selbständig arbeiten kann, es ihm besser geht, als zur polnischen Zeit. Dies gilt auch trotz der durch die Kriegswirtschaft bedingten Einschränkungen. Hinzu kommt hier, dass der einzelne polnische Handwerker meist viel leistungsfähiger ist oder zum mindesten erscheint als sein deutscher Konkurrent, sodass der polnische Handwerker nicht nur auf polnische Kundschaft angewiesen ist, sondern mitunter auch über einen deutschen Kundenstamm verfügt. Eine Änderung in dieser Sachlage dürfte durch Erziehung der deutschen Kundschaft zwar gemildert, aber nicht behoben werden können, da es nicht wegzuleugnen ist, dass ein Teil der eingesetzten deutschen Handwerker nicht den beruflichen Ansprüche genügt, die an sie zu stellen sind. Alles in allem kann gesagt werden, dass der selbständige polnische Handwerker und Händler finanziell sich gut steht und mit seinem Los zufrieden ist. Lediglich die Tatsache, dass weitere Umsiedleinsetzungen bevorstehen, bringt eine gewisse Beunruhigung in diese polnische Einzelhandels-Handwerkerkreise.

Der polnische Arbeiter in seiner Gesamtheit ist gleichfalls finanziell so gestellt, dass er aus finanziellen Gründen heraus eine Änderung der politischen Lage nicht herbeisehnt. Im Gegenteil ist zu bemerken, dass durch die Verknappung der Arbeitskräfte und durch bedingte Wertsteigerung des einzelnen polnischen Arbeiters dieser immer selbstbewusster wird.

Die polnischen Arbeiterschichten sind im allgemeinen nicht besonders schwierig zu behandeln. Es kommt allerdings darauf an, ob der Betriebsführer in der Lage ist, den Polen so gegenüberzutreten, wie diese es von früher gewöhnt sind. Die ursprünglich eingeschlagene Richtlinie, die von der deutschen Verwaltung anfangs stets beachtet wurde, die Polen streng aber gerecht zu behandeln, drohte eine Zeit hindurch durch übertriebene Betreuungsmassnahmen der Arbeitsämter und der deutschen Arbeitsfront abgelöst zu werden. Durch entsprechende scharfe Ausführungen des Gauleiters und Reichsstathalters in einer Rede im August 1941 wurde bewirkt, dass zu der ursprünglich eingeschlagenen Richtlinie in der Behandlung der Polen zurückgekehrt wurde.

Ein schwierigeres Problem als das der breiten arbeitenden Schichten ist die Behandlung jedes Teils der Polen, der durch die Evakuierungen und Bodensiedlungsmassnahmen seiner bisherigen Existenz beraubt werden ist. Von diesen Polen kann nicht erwartet werden, dass sie sich auch nur oberflächlich mit den bestehenden Machtverhältnissen aussöhnen. Der Hass dieser polnischen Schichten gegen die deutsche Herrschaft ist so gross, dass diese ein durchaus unerwünschtes Element in ihrer bisherigen Heimat darstellen.

Es kann ohne weiteres davon ausgegangen werden, dass von allen Schichten der Polen die Anordnungen der deutschen Behörden auf dem Gebiete der Verbrauchsregelung und der Kriegswirtschaft fortlaufend sabotiert und umgangen werden. Vielerlei Feststellungen lassen klar darauf schliessen, dass zwischen den Polen ein ausgedehnter und schwunghafter Handel auf allen Gebieten besteht.

5. Grundbesitzfragen.

Die Verhältnisse hinsichtlich des polnischen und jüdischen Grundbesitzes sind bekannt. Ukrainer und Russen verfügen nur über geringen Grundbesitz. Diese Landwirtschaftlichen Betriebe haben eine Grösse bis zu 20 Morgen.

6. Bevölkerungspolitische Fragen.

Die Geburtenfreudigkeit der Polen ist wie bisher eine grosse Gefahr für die deutsche Bevölkerungspolitik. Nach einer Zusammenstellung für das 1. Halbjahr 1941 ist zwar ein Absinken der polnischen Geburtenziffer festzustellen, in den grösseren Städten hat sich jedoch trotz des Rückganges der polnischen Bevölkerung die Geburtenziffer annähernd auf der Höhe des Jahres 1938 gehalten. Dazu kommt noch die ausserordentlich beschliche Steigerung der unehelichen Geburten bei den Polen. So ist für 1941 ein weiteres Ansteigen der Geburtenziffer zu erwarten.

Um der Geburtenfreudigkeit der Polen, soweit das auf dem Verwaltungswege möglich ist, entgegenzutreten, hat der Reichsstatthalter durch Erlass vom 10. 9. 1941 — I/52 113/5-4 — angeordnet, dass Polen erst nach Vollendung des 28. Lebensjahres und Polinen erst nach Vollendung des 25. Lebensjahres eine Ehe schliessen dürfen. Da für die Polen die Ehe nicht Vorbereitung zur Zeugung von Kindern ist, im Gegenteil die polnisch-kath. Geistlichen nicht nur die polnischen Eheleute auffordern, sich viele Kinder anzuschaffen, sondern auch an die polnischen Mädchen herantreten, Kindern das Leben zu schenken (ich verweise auf meine Ausführungen im vorigen volkspolitischen Lagebericht), wird dieser Erlass zwar nicht die Auswirkungen haben, wie es nach der Fassung scheinen könnte, aber es ist doch anzunehmen, dass dadurch zu einem Teil ein weiteres Steigen der Geburtenziffern der Polen verhindert wird.

7. Kirchenfragen.

Die kath. Geistlichkeit ist nach wie vor das Rückgrat des nationalen Polentums. Die Kirchen werden von den Polen wie bisher sehr stark besucht und es ist für jeden, der sich als Pole fühlt, Ehrenpflicht, sonntags zum Gottesdienst zu erscheinen. So geht der Besuch des Gottesdienstes durch die Polen weit über die religiöse Seite hinaus. Aus diesem Grunde sind in einigen Landkreisen die polnischen Kirchen durch die Landräte seit längerer Zeit sämtlich geschlossen. Einerseits ist in diesen Landkreisen dadurch eine gewisse Beruhigung unter der polnischen Landbevölkerung eingetreten, weil sie nicht mehr ständig dem Einfluss der Geistlichkeit ausgesetzt ist, auf der anderen Seite hat sich jedoch gezeigt, dass in einigen Kreisen die Landbevölkerung in bewusst demonstrativer Weise viele Kilometer über Land in die Kirchen der Nachbarkreise zieht und dort der Besuch der Kirchen um so zahlreicher ist.

Um hier zu einer einheitlichen Durchführung zu kommen, wurden kürzlich im ganzen Regierungsbezirk alle polnischen Geistlichen bis auf 2 in jedem Kreise durch die Geheime Staatspolizei festgenommen und einem Internierungslager zugeführt. Es wird erwartet, dass hierdurch eine wesentliche Beruhigung der Polen eintritt und der sehr starke Einfluss der Geistlichen, vor allem schon infolge der Grösse des Bezirks, den sie nunmehr zu betreuen haben, in erheblichem Masse gebrochen wird.

Gez. Dr. Burkhardt

ЗАМЕТКИ К ИСТОРИИ ОККУПАЦИИ ПОЛЬШИ

В своей статье автор подвергает анализу один важный документ, относящийся ко времени нацистской оккупации Польши. В государственном архиве в городе Опава сохранились „сообщения о положении“ (Lagebericht) наместника правительства (Regierungspresident) в г. Иновроцлав. Благодаря тому, что один из высокопоставленных чиновников учреждения наместника правительства получал эти сообщения от своего знакомого в городе Иновроцлав, этот ценный документ сохранился на нашей территории. Документ имеет большое значение для изучения нацистской оккупации в области так наз. Варты (Wartbu). „Сообщения о положении“ содержат большое количество данных сведений о беспощадной политике оккупационных органов по отношению к польскому и еврейскому населению на временно оккупированной территории Польши; здесь имеются потрясающие сведения о массовых расправах, о способах подрыва жизнеспособности польского населения, о разных приказах оккупационных органов. Кроме того имеется в данных сообщениях большое количество материалов, свидетельствующих о разнообразных формах борьбы поляков с оккупантами, несмотря на весьма трудные условия жестокого террора. „Сообщения о положении“ дают также возможность познакомиться с экономическими условиями в области наместника правительства в г. Иновроцлав. В свою очередь нельзя не обращать внимание на настроение и поведение немецкого населения в этой области, которое до решающих поражений на восточном фронте зимой 1942/43 гг. твердо верило в конечную победу нацистской империи. Позднее эти настроения быстро пошли на убыль. По „сообщениям о положении“ видно, что немецкое население в большей или меньшей степени также ответственно за совершенные оккупантами преступления. „Сообщения о положении“ бывшего наместника правительства в г. Иновроцлав являются серьезным обвинением ряда сотрудников и активистов нацистских органов в данной области, которые совершили в своих должностях тяжелые преступления по отношению к местному польскому и еврейскому населению. Автор настоящей статьи ставил своей целью познакомить общественность с указанным документом, который содержит материал, свидетельствующий о оккупационном периоде в Польше; в то же время материал документа предостерегает от деятельности реваншистов, среди которых находятся и те, кто двадцать лет тому назад совершал в Иновроцлави свои преступления, так же, как их коллеги в других местах Польши и в других странах, оккупированных нацистами.

Перевел М. Микулашек

EIN BEITRAG ZUR GESCHICHTE DER OKKUPATION POLENS
(Lageberichte des Regierungspräsidenten von Hohensalza)

Der Verfasser untersucht in der vorliegenden Arbeit ein bedeutendes Dokument aus der nazistischen Okkupation Polens. Im Staatsarchiv in Opava sind Lageberichte des Regierungspräsidenten in Hohensalza erhalten geblieben. Dank dem Umstand, dass ein hoher Beamter im Regierungspräsidentenamte in Opava diese Nachrichten von seinem Bekanten in Hohensalza bekam, ist dieses wertvolle Dokument auf unserem Gebiet erhalten geblieben. Es hat eine grosse Bedeutung für das Studium der nazistischen Okkupation der sogenannten Warthegebietes. In den Lageberichten ist eine Anzahl von Angaben über die mitleidlose Politik der Okkupationsorgane gegenüber der polnischen und jüdischen Bevölkerung auf dem vorübergehend besetzten polnischen Gebiet. An vielen Stellen findet man erschütternde Nachrichten von Hinrichtungen, von Plänen, die die Lehmung der Lebensfähigkeiten der polnischen Bevölkerung zur Folge hätten und über verschiedentliche Ordnungen der Okkupationsorgane. Weiters ist in diesen Nachrichten ein reichhaltiges Material erhalten, das auf die verschiedenen Formen des Befreiungskampfes der polnischen Bevölkerung mit den Okkupanten unter schweren Bedingungen des harten Terrors hinweist. Die Lageberichte bieten auch wertvolle Einblicke in die wirtschaftlichen Verhältnisse in dem Gebiete des Regierungspräsidenten von Hohensalza. Es ist nicht möglich die Haltung und die Einstellung der deutschen Bevölkerung in diesem Gebiete zu unterschätzen, welche bis zu den entschiedenen Niederlagen auf der Ostfront im Winter 1942/43 von dem Endsieg des nazistischen Reiches überzeugt war. Später wurde die Stimmung sehr niedergedrückt. Aus den Lageberichten ergibt es sich, dass die deutsche Bevölkerung in kleinerem oder grösserem Ausmasse an den Verbrechen, die von den Okkupanten begangen wurden, mitschuldig war. Die Lageberichte des ehemaligen Regierungspräsidenten in Hohensalza sind eine ernste Anklage der nazistischen Funktionäre in diesem Gebiete, die sich an der dortigen polnischen und jüdischen Bevölkerung schwer verschuldet haben. Der Verfasser wollte in Kürze die Öffentlichkeit mit diesem Dokument bekanntmachen, das einen weiteren Beitrag zur Erkenntnis der Okkupationszeit in Polen bietet und gleichfalls ist es eine Warnung vor der Tätigkeit der Revanschisten, unter denen auch diejenigen sind, die vor etwa zwanzig Jahren schwere Verbrechen im Hohensalzagebiet, so wie auch ihre Kollegen, die an anderen Orten und Gebieten Polens und in den übrigen von den Nazisten okkupierten Ländern, begangen haben.

Übersetzt von E. Uhrová